

Streszczenie rozprawy doktorskiej w języku polskim

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest semantyzacja Warmii i Mazur w literaturze polskiej i niemieckiej po 1945 roku. Podstawę badań stanowią teksty literackie, w których autorzy dokonują konfrontacji z Warmią i Mazurami jako ich miejscem urodzenia lub ojczyzną przodków. Komparatystycznej analizie literaturoznawczej poddane zostały: zbiór opowiadań *Aus dem Nest gefallen. Geschichten aus Kalischken* niemieckiego pisarza urodzonego w dawnych Prusach Wschodnich Arno Surminkiego, autobiograficzna powieść *Kronika z Mazur* polskiego Mazura Erwina Kruka, utwory prozatorskie i poetyckie Kazimierza Brakonieckiego, Alicji Bykowskiej-Salczyńskiej, Wojciecha Marka Darskiego i Zbigniewa Chojnowskiego ze Wspólnoty Kulturowej Borussia, powieść *Ein Land so weit* niemieckiej pisarki Petry Reski, której przodkowie pochodzili z Prus Wschodnich oraz powieść *Wodka und Messer. Lied vom Ertrinken* Artura Beckera, pisarza polskiego pochodzenia mieszkającego w Niemczech. Rozważania nad wybranymi utworami literackimi mają na celu określenie roli Warmii i Mazur w świadomości pisarzy polskich i niemieckich oraz sposobu ich literackiego konstruowania. Poszukuję odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób w analizowanych dziełach literackich opisywane są Warmia i Mazury i jakie aspekty odgrywają ważną rolę w procesie semantyzacji.

W rozdziale teoretycznym koncentruję się na pojęciu przestrzeni w badaniach literaturo- i kulturoznawczych, przedstawiając koncepcje, które wywarły wpływ na dyskurs przestrzenny i ukazują specyfikę przestrzeni. Rozdział wprowadza w podstawowe założenia nurtu spacial turn (zwrot przestrzenny) oraz objaśnia relację między pojęciami miejsca, wspomnienia i przestrzeni w świetle teorii Maurice Halbwachs'a, Pierre Nora, Jana i Aleidy Assmann, aby wskazać na rolę, jaką odgrywają miejsca i treści symboliczne w konstytuowaniu i semantyzacji przestrzeni. Fundamentalne w tym zakresie okazały się również koncepcje chronotopu Michaila Bachtina i heterotopii Michela Foucault, w których kategorie czasu i przestrzeni rozpatrywane są jako komplementarne jednostki. Krótko omówione zostały ponadto wybrane założenia teoretyczne Hartmuta Böhme i Josepha Hillisa Millera dotyczące pojęcia topografii, mapy mentalne, geografia literacka oraz badania Jurija Lotmana, Henriego Lefebvre'a i Michela de Certeau. W zebranych refleksjach teoretycznych przestrzeń pojmowana jest jako nośnik znaczeń symbolicznych oraz rezultat kulturowych i społecznych praktyk. Rozważania nad przestrzenią zostały uzupełnione o wyjaśnienie pojęć ojczyzny, regionu, prowincji i krajobrazu, ponieważ są one często stosowane w literaturze prymarnej i sekundarnej w kontekście Warmii i Mazur. Mogą odgrywać znaczącą rolę w procesie

semantyzacji, gdy Warmia i Mazury definiowane są jako (utracona) ojczyzna, krajobraz kulturowy czy odległa, idylliczna prowincja.

W kolejnych rozdziałach dokonuję analizy wybranych utworów literackich pod kątem sposobu przedstawienia Warmii i Mazur na płaszczyźnie geograficznej, krajobrazowej, kulturowo-historycznej i społecznej. W interpretacji zostały wskazane kategorie, które pozwalają wysunąć tezę, że w zebranych tekstach Warmia i Mazury konstituowane są również jako przestrzeń. Istotną rolę w procesie semantyzacji odgrywają perspektywy i wspomnienia postaci, relacja czasu i przestrzeni, emocjonalny stosunek do krajobrazu, miejsca pochodzenia lub ojczyzny przodków. Pisarze konstruują przestrzenie reprezentujące różne typy semantyzacji. W opowiadaniach Arno Surminkiego Prusy Wschodnie oznaczają przede wszystkim utraconą, idylliczną ojczyznę istniejącą jedynie we wspomnieniach. Erwin Kruk kreuje obraz Mazur jako utraconej przestrzeni tożsamości i synonimu wykorzenia we własnej ojczyźnie. Pisarze z kręgu Wspólnoty Kulturowej Borussia postrzegają Warmię i Mazury jako podstawę swojej tożsamości regionalnej oraz identyfikują się z jej kulturowym dziedzictwem i historią. W ich utworach Warmia i Mazury stają się ucieleśnieniem piękna krajobrazu lub projekcją metafizycznych doświadczeń, w których miejsca historyczne i przyroda ożywają i ingerują w losy ludzi. Dawne Prusy Wschodnie przyjmują u Petry Reski postać przestrzeni wspomnień o przodkach, która pozwala dotrzeć do źródeł tożsamości. Warmia w powieści Artura Beckera jest magiczną przestrzenią zdominowaną przez demoniczne siły natury oraz symbolizującą tabuizowane i wyparte treści. Z zebranych obserwacji wynika, że Warmia i Mazury konstituowane są nie tylko na płaszczyźnie geograficznej, krajobrazowej, kulturowo-historycznej i społecznej, lecz również w sensie ogólnym jako przestrzeń łącząca wszystkie wymienione aspekty z wymiarem symbolicznym. Punkt odniesienia we wszystkich utworach stanowi co prawda ten sam region w ujęciu topograficznym, który przyjmuje postać różnych przestrzeni i podlega różnym semantyzacjom.

Natalie
Chodorska